

ВИНИКНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ ЗА ОБ'ЄКТАМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У статті визначено види підприємницьких ризиків, які виникають в діяльності підприємств при здійсненні господарської діяльності. Встановлено перелік об'єктів бухгалтерського обліку, за якими виникають підприємницькі ризики. Окреслено ряд підприємницьких ризиків, які знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання в діяльності кожного підприємства виникає все більше різноманітних видів ризиків, які спричинені складністю економічних відносин між державою та суб'єктами господарювання. Якщо розглядати ризики на рівні окремо взятого підприємства, то мова буде йти про господарські ризики (в частині підприємницьких ризиків), які виникають в середині підприємства в процесі його діяльності, а також можуть бути спричинені зовнішніми факторами. Більш детально зупинимося на ризиках, притаманних системі бухгалтерського обліку, а саме – підприємницьких ризиках, які можуть бути відображені в бухгалтерському обліку.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняними та зарубіжними науковцями майже не приділяється уваги дослідженню проблеми відображення підприємницьких ризиків в бухгалтерському обліку. Дане питання знайшло своє відображення лише в працях таких науковців як І.М. Агеева [1] (Росія) – облік резервної системи підприємства в умовах ризику; О.В. Небильцової [3] (Україна) в частині дослідження валютного ризику при обліку експортно-імпортних операцій; В.А. Точилової [4] (Росія) – облік ризиків за ф'ючерсними контрактами та опціонними угодами; І.Н. Чехларов [5] (Болгарія) – бухгалтерське представлення управління ризиками в банківській діяльності; О.В. Шевелевої [6] (Росія) – податкові ризики в бухгалтерському обліку. Виходячи з цього, можна стверджувати, бухгалтерський облік ризиків діяльності суб'єктів господарювання залишається недостатньо дослідженою ланкою облікової науки.

Метою дослідження є визначення необхідності та можливості відображення в обліку підприємницьких ризиків, що, в свою чергу, надасть можливість мінімізувати втрати ресурсів підприємства від отримання збитків чи недоотримання доходів, а також забезпечить користувачів облікової інформації відповідною інформацією, яка окреслить реальний фінансово-майновий стан суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, План рахунків є переліком рахунків і схем реєстрації та групування на них фактів господарського життя в бухгалтерському обліку [2, с. 32]. Також необхідно додати, що бухгалтерські рахунки є одиницями накопиченої інформації про об'єкти бухгалтерського обліку. Тому рахунках бухгалтерського обліку можуть відображатися лише ті ризики, які пов'язані з веденням господарської діяльності підприємства, тобто підприємницькі ризики. Але виникає питання: чи для всіх господарських операцій підприємства притаманний ризик і чи всі ризики, які вже виникли, відображаються на рахунках бухгалтерського обліку?

Для розв'язання даного питання було досліджено План рахунків бухгалтерського обліку на предмет відображення підприємницьких ризиків, в результаті чого сформовано три групи рахунків бухгалтерського обліку (рис.1).

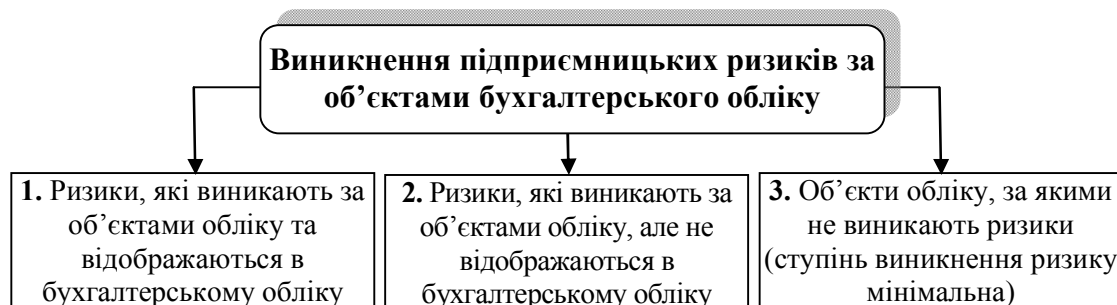

Рис. 1. Ситуації виникнення підприємницьких ризиків за об'єктами рахунків бухгалтерського обліку

Взагалі, ризик – це ймовірність отримання непередбачуваного негативного результату діяльності, який знаходить своє відображення на рахунках бухгалтерського обліку, тому виділення вищенаведених груп (див. рис. 1) є умовним. Головним критерієм розмежування бухгалтерських рахунків за ступенем виникнення підприємницьких ризиків є отримання певних видів витрат, перевищення яких над доходами може призвести до отримання негативного результату (збитку).

Найбільшу групу ризиків становлять підприємницькі ризики, які відображаються або підлягають відображенню в бухгалтерському обліку (див. табл. 1).

Як видно з табл. 1, підприємницькі ризики охоплюють всю господарську діяльність суб'єкта господарювання і виникають найчастіше з-поміж інших видів ризиків. Вищенаведене свідчить про необхідність розробки методики відображення в обліку підприємницьких ризиків, які виникають за об'єктами бухгалтерського обліку та дійсно можуть обліковуватись.

Таблиця 1. Підприємницькі ризики, які відображаються на рахунках бухгалтерського обліку

Вид підприємницького ризику	Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)
1	2
Операційні ризики:	
Виробничий ризик	10 "Основні засоби", 11 "Інші необоротні матеріальні активи", 12 "Нематеріальні активи", Рахунки 2 Класу "Запаси", 23 "Виробництво", 24 "Брак у виробництві", 47 "Забезпечення майбутніх витрат і платежів", 65 "Розрахунки за страхуванням", 94 "Інші витрати операційної діяльності", 97 "Інші витрати"
Ризик неплатоспоможності, ризик невиконання господарських договорів партнерами	18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи", 34 "Короткострокові векселі одержані", 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 38 "Резерв сумнівних боргів", 944 "Сумнівні та безнадійні борги", 949 "Інші витрати операційної діяльності", 07 "Списані активи"
Інфляційний ризик	10 "Основні засоби", 11 "Інші необоротні матеріальні активи", 12 "Нематеріальні активи", 13 "Знос (амортизація) необоротних активів", 72 "Втрати від зменшення корисності активів", 975 "Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій", 976 "Списання необоротних активів", Рахунки 2 Класу "Запаси", 946 "Втрати від нецінення запасів", 949 "Інші витрати операційної діяльності", 072 "Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей"
Валютний ризик	302 "Каса в іноземній валюті", 312 "Поточні рахунки в іноземній валюті", 314 "Інші рахунки в банку в іноземній валюті", 332 "Грошові документи в іноземній валюті", 334 "Грошові коштки в дорозі", 342 "Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті", 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками", 68 "Розрахунки за іншими операціями", 945 "Втрати від операційної курсової різниці", 97 "Інші витрати"
Комерційний (ціновий) ризик	20 "Виробничі запаси", 21 "Поточні біологічні активи", 22 "МШП", 25 "Напівфабрикати", 26 "Готова продукція", 27 "Продукція сільськогосподарського виробництва", 28 "Товари", 34 "Короткострокові векселі одержані", 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 94 "Інші витрати операційної діяльності", 97 "Інші витрати"
Ризик сфери забезпечення та обслуговування виробництва	92 "Адміністративні витрати"
Ризик втрат під час перевезення та зберігання продукції	93 "Витрати на збут"
Списання витрат від операційних ризиків	791 "Результат операційної діяльності"

Продовження табл. 1

<i>1</i>	<i>2</i>
Фінансові ризики:	
Відсотковий ризик	50 “Довгострокові позики”, 51 “Довгострокові векселі видані”, 52 “Довгострокові зобов’язання за облігаціями”, 53 “Довгострокові зобов’язання з оренди”, 55 “Інші довгострокові зобов’язання”, 60 “Короткострокові позики”, 61 “Поточна заборгованість за довгостроковими зобов’язаннями”, 62 “Короткострокові векселі видані”, 95 “Фінансові витрати”, 97 “Інші витрати”
Депозитний ризик	313 “Інші рахунки в національній валюті”, 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”, 97 “Інші витрати”
Валютний ризик	502 “Довгострокові кредити банків в іноземній валюті”, 504 “Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті”, 506 “Інші довгострокові позики банків в іноземній валюті”, 512 “Довгострокові векселі, видані в іноземній валюті”, 52 “Довгострокові зобов’язання за облігаціями”, 53 “Довгострокові зобов’язання з оренди”, 55 “Інші довгострокові зобов’язання”, 602 “Короткострокові кредити банків в іноземній валюті”, 604 “Відстрочені короткострокові кредити в іноземній валюті”, 606 “Прострочені позики в іноземній валюті”, 612 “Поточна заборгованість за довгостроковими зобов’язаннями в іноземній валюті”, 622 “Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті”, 95 “Фінансові витрати”, 97 “Інші витрати”
Ризик неплатоспроможності	03 “Контрактні зобов’язання”, 042 “Непередбачені зобов’язання”, 43 “Резервний капітал”, 47 “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”
Запобігання втрат від фінансових ризиків	65 “Розрахунки за страхуванням”
Списання витрат від фінансових ризиків	792 “Результат фінансових операцій”
Інвестиційні ризики:	
Ризик фінансових інвестицій (зниження прибутковості)	14 “Довгострокові фінансові інвестиції”, 35 “Поточні фінансові інвестиції”, 96 “Втрати від участі в капіталі”, 97 “Інші витрати”
Ризик реальних інвестицій	15 “Капітальні інвестиції”, 65 “Розрахунки за страхуванням”
Інноваційний ризик	
Списання витрат від інвестиційних ризиків	793 “Результат іншої звичайної діяльності”
Запобігання втрат від інвестиційних ризиків	65 “Розрахунки за страхуванням”

Друга група ризиків характеризується господарськими операціями, за якими можуть виникати підприємницькі ризики, та які не знаходять свого відображення на рахунку бухгалтерського обліку (табл. 2).

Таблиця 2. Підприємницькі ризики, які виникають за об'єктами обліку, але не відображаються в бухгалтерському обліку

Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)	Характеристика підприємницького ризику
1	2
10 "Основні засоби"	Інфляційний ризик, який виникає у орендодавця при фінансовій і операційній оренді та свідчить про зниження очікуваних доходів від операцій з оренди внаслідок знецінення грошової одиниці в умовах інфляційної економіки
39 "Витрати майбутніх періодів"	Ризик у сфері виробництва або забезпечення, який пов'язаний із зупинкою підготовчих до виробництва робіт в сезонних галузях промисловості
30 "Каса" 31 "Рахунки в банках" 33 "Інші кошти"	Виникають наступні фінансові ризики: 1) інфляційний ризик – полягає у можливості знецінення реальної вартості грошових активів, що зберігаються; 2) ризик ліквідності – ймовірність знецінення грошових активів підприємства; 3) ризик не платоспроможності – неможливість швидко здійснити розрахунки із-за тимчасової відсутності грошових коштів у необхідній кількості
40 "Статутний капітал" 41 "Пайовий капітал"	Виникають інфляційний ризик, який свідчить про знецінення реальної вартості статутного (пайового) капіталу, а також ризик неплатоспроможності, що виникає при неоплаті внесків до статутного капіталу засновниками
50 "Довгострокові позики", 51 "Довгострокові векселі видані", 52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями", 53 "Довгострокові зобов'язання з оренди", 55 "Інші довгострокові зобов'язання", 60 "Коротко-строкові позики", 61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями", 62 "Коротко-строкові векселі видані", 63 "Розрахунки з постачальниками та підряд-никами", 68 "Розрахунки за іншими операціями"	Даним об'єктам бухгалтерського обліку притаманні операційні та фінансові ризики в частині ризику залежності та ризику неплатоспроможності, що свідчить про неможливість здійснення розрахунків за довгостроковими і поточними зобов'язаннями. Відсутність коштів на поточному рахунку підприємства є причиною виникнення цих видів ризиків
54 "Відстрочені податкові зобов'язання" 64 "Розрахунки за податками та платежами"	Виникає два види ризиків: 1) ризик неплатоспроможності, який свідчить про неспроможність підприємства в даний час розрахуватися з державою за податками та платежами; 2) інформаційний ризик, пов'язаний з викривлення інформації з нарахування та сплати податків і платежів
65 "Розрахунки за страхуванням" 66 "Розрахунки за виплатами працівникам"	Із-за відсутності грошових коштів на підприємстві виникає ризик неплатоспроможності, який не відображається в обліку, але для його зниження використовують шляхи уникнення: 1) методом реалізації програм додаткового пенсійного забезпечення; 2) рахунок створення резерву на оплату відпусток тощо

Продовження табл. 2

<i>1</i>	<i>2</i>
90 “Собівартість реалізації” 91 “Загальновиробничі витрати”	Виробничий ризик, пов'язаний із зростанням матеріальних втрат на продукцію, що може бути зумовлено перевитратою матеріалів, сировини, палива, енергії через неточність нормативів витрачання запасів та некваліфікованість, необізнаність виробничого персоналу. Це, в свою чергу, призводить до зниження запланованих обсягів виробництва і реалізації продукції, підвищення собівартості та ціни на продукцію, до виникнення збитків, до зниження показників рентабельності продукції та продажу внаслідок підвищення ціни на продукцію. Всі вищевказані факти є факторами виникнення комерційного ризику, який спричинений перевищенням собівартості продукції над доходами, отриманими від її реалізації

Третя група ризиків характеризується наступними бухгалтерськими рахунками (за об'єктами обліку), за якими зовсім не виникають підприємницькі ризики або ж ступінь їх виникнення зводиться до мінімуму (реалізація таких ризиків призводить до незначних втрат): 16 “Довгострокові біологічні активи”, 17 “Відстрочені податкові зобов'язання”, 42 “Додатковий капітал”, 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”, 45 “Вилучений капітал”, 46 “Неоплачений капітал”, 48 “Цільове фінансування і цільове надходження”, 67 “Розрахунки з учасниками”, 69 “Доходи майбутніх періодів”, 70 “Доходи від реалізації”, 71 “Інший операційний дохід”, 72 “Дохід від участі в капіталі”, 73 “Інші фінансові доходи”, 74 “Інші доходи”, 75 “Надзвичайні доходи”, 02 “Активи на відповідальному зберіганні”, 05 “Гарантії та забезпечення надані”, 06 “Гарантії та забезпечення отримані”, 09 “Амортизаційні відрахування”.

За вищенаведеними рахунками не виникає негативного результату, бо значна частина з них свідчить про вже отриманий підприємством дохід. У визначенні даної категорії простежується думка, що ризик може виникати і при отриманні позитивного результату. На нашу думку, якщо підприємством вже отримало дохід, то понесений ризик анулюється позитивним результатом, адже, головна мета будь-якої підприємницької діяльності – це отримання прибутку.

Висновки та пропозиції. Отже, проведене дослідження формує уявлення про підприємницькі ризики, які існують в господарській діяльності підприємства та виникають за об'єктами бухгалтерського обліку. А також надає можливість стверджувати, що в обліку можуть відобразитися підприємницькі ризики лише першої групи. Необхідність відображення в обліку таких ризиків

спричинена: по-перше, вимогами до повноти інформації про стан та результати діяльності підприємства; по-друге, потребою підприємства у запобіганні критичного стану та, як наслідок, банкрутства. Тому в подальших дослідженнях доцільно розглянути питання методики обліку підприємницьких ризиків як заходу для управління ризиками на підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Агеев И.М.* Финансовый и управленческий учет резервной системы предприятия в условиях риска и неопределенности: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / Воронежский государственный аграрный университет (ВГАУ) им. К.Д.Глинки. – Ростов н/Д, 2002 – 191 с.

2. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів. / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутиця. – 5-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 726 с.

3. *Небильцова О.В.* Облік і аналіз експортно-імпортних операцій та шляхи зменшення валютного ризику в Україні: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.06.04 / Київський національний економічний ун-т. – К., 1999. – 182 л.

4. *Точилова В.А.* Бухгалтерский учет и хеджирование рисков по фьючерсным контрактам и опционным сделкам: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.12. – Москва, 2001. – 245 с.

5. *Чехларов И.Н.* Счетоводно представляне на управлението на риска в дейността на съвременната банка // Научни трудове на УНСС. – Том 2. – 2005. – С. 217-274.

6. *Шевелева Е.В.* Налоговый риск в бухгалтерском учете предприятия: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / Казанский финансово-экономический институт. – Казань, 2000 – 165 с.